

УДК: 37.065 (477)

Антоніна Карасевич

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ШЛЮБУ І СТВОРЕННЯ СІМ'Ї

У статті розкривається зміст і структура готовності студентів до сімейного життя, аналізуються дослідження в педагогіці, психології і соціології щодо визначення поняття готовності до створення сім'ї. Автор обґрунтовує сутність поняття готовності молоді до сімейного життя, структурні компоненти та особливості її формування у період навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *готовність студентів до сімейного життя, сімейне виховання.*

В статье раскрывается содержание и структура готовности студентов к семейной жизни, анализируется исследование в педагогике, психологии и социологии относительно определения понятия готовности к созданию семьи. Автор обосновывает суть понятия готовности молодежи к семейной жизни, структурные компоненты и особенности ее формирования в период обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *готовность студентов к семейной жизни, семейное воспитание.*

The article reveals the content and structure of students' readiness for family life, examines research in pedagogy, psychology and sociology, regarding the definition of readiness for marriage. The author proves the essence of the concept of readiness of youth to family life, structural components and features of its formation in the period of study in higher education.

Key words: *readiness of students for family life, family education.*

Постановка проблеми. У нових умовах розвитку суспільства найважливішими якостями захисту студентської молоді є соціальна і професійна компетентність, високий культурний рівень, що сприяють саморозвитку, соціальному й професійному самовизначенню.

Оволодіння системою соціологічних, культурологічних, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок є основою успішної підготовки студентів до створення сім'ї, їх самовизначення у культурних, соціальних, економічних та виробничій сферах життєдіяльності. В цьому аспекті набуває особливого значення зміст і структура готовності студентів до шлюбу і створення сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної, філософської та соціологічної літератури показав, що різні аспекти цієї проблеми нині є предметом дослідження багатьох учених. Питання підготовки молоді до створення сім'ї висвітлюються в працях Т.Алексєєнко, І.Бєха, Т.Говорун, О.Докукіної, З.Зайцевої, В.Кравця, Т.Кравченка, Д.Луцика, А.Макаренка, І.Мачуської, В.Макарова, Н.Новікової, В.Постового, А.Сизанова, Є. Сичової, Г.Сутріної, В.Сухомлинського, М.Феоктістової, А.Харчева, О.Хромової.

Водночас необхідно відзначити, що складні соціально-економічні процеси останніх десятиліть ще більше актуалізують процес підготовки студентів до сімейного життя, розвитку їх соціальної компетентності й економічної спроможності, формування стійких психологічних установок, внутрішньої морально-етичної готовності до спільного життя, взаємної подружньої відповідальності, що актуалізує пошук нових форм і методів ефективної організації цього процесу, збагачення його змісту та водночас має ефективно забезпечувати цілісне формування соціально й професійно значимих якостей особистості, сім'янина.

В системі професійної освіти тривалий час недостатньо досліджувалась проблема підготовки студентів до сімейного життя, хоча вона також є відповідальною за морально-духовну підготовку молоді до створення сім'ї, свідомого батьківства. Підготовка молодих людей до сімейного життя є актуальною ще й завдяки активізації процесу становлення особистості в нових умовах, формуванню розвитку багатьох нових психологічних якостей, характерних для молоді цього віку, соціальним і професійним самовизначенням, прогнозуванням своєї соціальної діяльності, плануванням майбутнього життя, формуванням уяви про світ, сім'ю й про самого себе.

Мета написання статті полягає в дослідженні змісту і структури готовності студентів вищих навчальних закладів до шлюбу і створення сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Готовність молоді до створення сім'ї є результатом її підготовки, що є складним, динамічним, багатогранним за змістом та формами прояву процесом.

Сьогодні питання готовності студентів до створення сім'ї розглядається так гостро внаслідок переоцінки життєвих цінностей, перебудови психологічних стереотипів ставлень до явищ соціальної дійсності у свідомості людей, зміни умов життя більшості українських сімей.

Незважаючи на те, що поняття готовності набуває широкої популярності у сучасній педагогічній та психологічній науці, немає загальноновизнаної думки, щодо характеристик особистості які можна взяти за основу готовності. Тлумачення цього поняття відсутні в «Педагогічному словнику» та «Педагогічній енциклопедії», словнику «Сімейне виховання». Не згадується готовність й в «Філософському словнику». «Великий тлумачний словник української мови» визначає готовність (готовий) – «який уже склався, набув досвіду, досяг високої майстерності [3]».

Проблема «готовності» досліджується в педагогіці, психології і соціології. У педагогічних дослідженнях увага акцентується на виявленні факторів та умов, дидактичних виховних засобів, завдяки яким створюються можливості цілеспрямованого керівництва процесом формування готовності. Психологи ж досліджують встановлення характеру зв'язків та залежностей між станом готовності і ефективністю діяльності особистості.

В науці накопичено значний теоретичний та експериментальний матеріал щодо визначення готовності особистості до різних видів діяльності. У психологічній літературі проблема готовності розглядалася раніше у зв'язку із професійною діяльністю та досліджувалася на різних рівнях: особистісному, особистісно-діяльнісному. Вчені виокремлювали загальну (тривалу), ситуативну і психологічну готовність [9].

У педагогічних дослідженнях також розглядалася готовність до різних видів діяльності, було сформульоване поняття готовності до праці, визначені її зміст, структура, основні параметри та умови, які впливали на динаміку й стійкість готовності. (О.Б.Буднік, А.А.Даник, М.І.Дяченко, Ф.І.Івашенко, Л.А.Кандибович, Д. Тхоржевський).

Великий інтерес до проблеми готовності студентської молоді до створення сім'ї, пов'язується збільшенням розлучень, значною мірою спричинених складним соціально-економічним і психологічним становищем сім'ї в умовах мінливого суспільства.

В умовах ВНЗ готовність студентів до створення сім'ї тривалого системного процесу діяльності педагога з об'єктом виховання.

Незважаючи на недостатність повного розкриття суті цього поняття, варто визнати факт його широкого вживання в психолого-педагогічній літературі та педагогічній практиці.

Цікавим є визначення готовності, дане професором психології Грейсом Крагом. Він

твердить, що готовність – момент часу в житті індивідуума, коли досягнутий ним рівень зрілості дозволяє йому витягти користь із конкретного досвіду навчання [6].

Необхідно підкреслити, що хоча й існує оптимальний час для розвитку певної поведінки, навчитися їй можна як раніше, так і пізніше цього строку. Термін готовність використовується для позначення такого моменту в процесі розвитку, коли людина дозріла, щоб дотримуватися морально-етичної поведінки та відповідальності у взаєминах обраною людиною для створення сім'ї і виховання дітей. Однак, може так статися, що вона не в змозі засвоїти цю поведінку повністю й ефективно до того як настає зрілість, але це зовсім не означає, що людина повинна вчитися тільки до часу досягнення готовності..

Готовність до створення сім'ї – це також суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до вступу в шлюб, народження й виховання дітей і прагне це робити. Варто додати, що кожна діяльність, у тому числі й створення сім'ї, вимагає спеціальної підготовки, що містить у собі знання, уміння, навички, відносини, які відповідають функціонуванню майбутньої сім'ї.

За результатами цілого ряду досліджень готовність до створення сім'ї нами трактується як:

- якості, що визначають установки до шлюбно-сімейних відносин;
- передумова до створення сім'ї й регуляції сімейних відносин;
- активний стан особистості, що викликає діяльність з організації шлюбно-сімейних відносин.

Отже, готовність до створення сім'ї – це складне структурне утворення, центром якого є позитивне ставлення студентів до сім'ї як соціального інституту в цілому й до своєї майбутньої сім'ї зокрема, досить стійкі мотиви, що спонукають до висновку про необхідність шлюбу, наявність необхідних для сімейного життя якостей особистості, певної сукупності знань, умінь, навичок їхнього застосування в практиці функціонування молоді сім'ї.

Готовність до шлюбно-сімейних відносин вирізняється структурною складністю і відображає взаємодією когнітивного, емотивного, оціночно-вольового та діяльнісного компонентів.

В нашому дослідженні когнітивний компонент готовності на сучасному науковому рівні передбачає оволодіння особистістю соціально-філософськими, психолого-педагогічними, правовими, психосексуальними знаннями й уявленнями про особливості й умови побудови оптимальних шлюбно-сімейних відносин, здатності до їхнього творчого розвитку. Світоглядна система готовності особистості до створення сім'ї включає матримоніальні цінності; високий рівень спонукання, інтересу до самопізнання, здатність до наукових узагальнень емпіричних факторів, до глибокого змістового розуміння й пояснення явищ і подій життєвого циклу сім'ї, розкриття в них рушійних протиріч і шляхів їхнього вирішення, а також організацію процесу пізнання, що послідовно реалізується, завершується суспільно й особистісно значимим результатом - побудовою і реалізацією власної моделі шлюбно-сімейних відносин.

Емотивний компонент особистісної готовності до створення сім'ї включає: інтерес особистості до історії людства, країни, народу, сім'ї; зріле історичне усвідомлення унікальності сімейних цінностей; розуміння складності й неоднозначності моральних відносин, психологічно-адекватне їх врахування у повсякденній поведінці, культивування вищих моральних почуттів і відносин у спілкуванні з членами сім'ї, позитивне ставлення до себе як до об'єкта шлюбно-сімейних відносин.

Оціночно-вольовий компонент готовності особистості до створення сім'ї означає: розвиток здатності особистості до побудови уявних моделей перспективних шлюбно-сімейних відносин і визначення в них свого творчого місця; усвідомлену організацію свого життєвого простору; здатність передбачати й адекватно оцінювати соціальні наслідки своїх вчинків; усвідомлену потребу в самообмеженні, прагненні особистості до внутрішніх регулятивів поведінки.

Діяльнісний компонент готовності особистості до створення сім'ї означає: усвідомлення активності, діяльності, творчості як вищої людської цінності; вільний перехід особистості з

ідеального в план, що перетворює, шлюбно-сімейну взаємодію, досягнення гармонії духовних і фізичних відносин у шлюбі, їхню спрямованість на демократизацію та гуманізацію; уміння будувати реальні відносини взаємодопомоги, любові, захисту іншої людини, протистояння деструктивним процесам у партнерстві, шлюбі, батьківстві.

Готовність аналізуємо не тільки як стан особистості, а в той же час і як динамічну та стійку характеристику майбутнього сім'янина. Саме це й визначає наш підхід до проблеми підготовки студентів до створення сім'ї. Виходячи з вищевикладеного, ми пропонуємо вести підготовку студентів до створення сім'ї у напрямках, що відповідають структурі готовності.

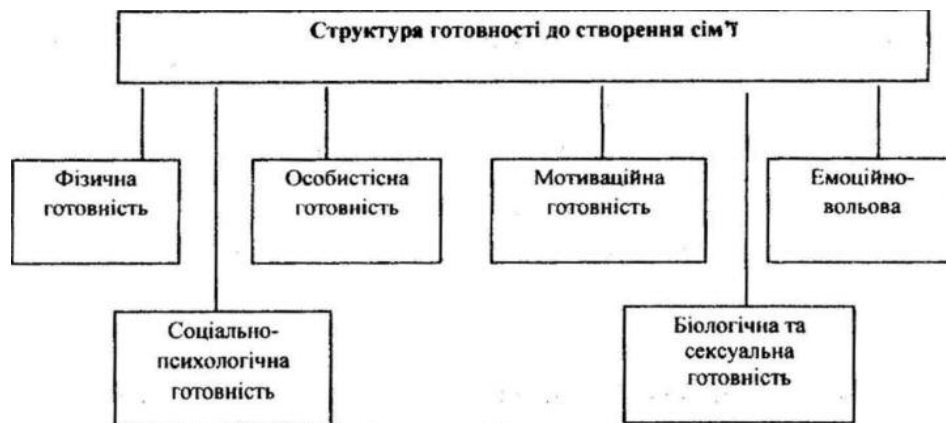
Узагальнюючи, наголошуємо на тому, що під готовністю до створення сім'ї ми розуміємо інтегративну якість особистості студента, що відображає адекватне сприйняття молодою людиною сукупності вимог, обов'язків, соціальних стандартів поведінки, якими регламентується сімейне життя й творче ставлення до нього, сутністю якого є взаємодія когнітивного, оціночно-вольового, емотивного й діяльнісного компонентів.

Під процесом формування готовності до створення сім'ї ми розуміємо такі перетворення емотивного, когнітивного, оціночно-вольового й діяльнісного компонентів, результатом яких виявляється творча особистість, потенційно успішна в шлюбно-сімейних відносинах, які виявляються в різноманітній міжособистісній взаємодії, що живе з опорою на досвід батьківської сім'ї, велику наукову спадщину, але яка допускає власну інтерпретацію шлюбно-сімейних паритетів.

У структурі поняття «готовність» до створення сім'ї можна виділити такі складові елементи (схема 1):

Фізична готовність – шлюбний вік, фізичне й психічне здоров'я, фізичні можливості забезпечення сім'ї й народження здорових дітей.

Схема 1. Структура готовності студентів до створення сім'ї

Особистісна готовність – впевненість у необхідності створення сім'ї, адекватне уявлення про майбутній шлюб з конкретним обранцем, прийняття цінностей сім'ї і шлюбу.

Мотиваційна готовність – наявність адекватно-позитивних мотивів для вступу в шлюб і створення сім'ї.

Емоційно-вольова готовність – наявність достатнього ступеня зрілості й волі, здатність робити свідомий вибір, самостійність рішення та відповідальності за них.

Соціально-психологічна готовність – сформованість нової соціальної позиції - «чоловік» і «дружина». Наявність групи моральних якостей, необхідних для подружнього життя.

Біологічна і сексуальна готовність – наявність елементарних знань про сексологію й гігієну статі, відсутність статевих збочень і венеричних захворювань на момент вступу в шлюб і створення сім'ї та подальше спільне життя.

Ці складові готовності до створення сім'ї мають бути сформовані з досягненням шлюбного віку. Сучасні молоді люди фізично готові до шлюбу вже після закінчення школи. Є випадки, коли в шлюб вступають 16-17 річні школярі. Багато молодих людей починають статеве життя ще навчаючись у школі. Однак у віці 16-17 років готовність до створення сім'ї в єдності всіх її компонентів ще не досягнута. Вона формується в процесі підготовки до шлюбно-

сімейних відносин і є її результатом.

У процесі підготовки студентів до сімейного життя, результатом якого є готовність до створення сім'ї, перед особистістю постає ряд завдань. Природно – культурні завдання пов'язані з досягненням певного рівня фізичного та сексуального розвитку, готовністю до репродуктивної функції. На кожному віковому етапі людині необхідно досягти певного ступеня пізнання тілесного канону, властивого його культурі; засвоїти елементи сімейного етикету, символіки, звичаїв, пов'язаних з тілом і статево-рольовою поведінкою; розвинути або реалізувати фізичні й сексуальні задатки; засвоїти норми здорового способу життя, адекватного статі й віку і спрямованого на збереження здоров'я й свого психофізіологічного стану. Вирішенням цієї групи завдань досягається фізична, біологічна й сексуальна готовність особистості майбутнього сім'янина.

Формування готовності особистості до створення сім'ї відбувається також в процесі засвоєння соціально-культурних завдань – пізнавальних, моральних, ціннісно-змістових, у ході вирішення яких особистість залучається до певного рівня шлюбно-сімейної культури, опановує знаннями, уміннями і навичками, формує систему шлюбно-сімейних цінностей. У такий спосіб досягається емоційно-вольова й мотиваційна готовність молодого людини до вступу в шлюб і утворення сім'ї.

Вирішення соціально-психологічних завдань у процесі формування готовності молодого людини до шлюбу та сім'ї веде до становлення його самосвідомості як учасника шлюбно-сімейних відносин; самовизначення, самореалізації й самоствердження в сімейній ролі. Самосвідомість особистості – це досягнення нею на кожному віковому етапі певної міри сприйняття себе як члена сімейної групи, вироблення цілісної «Я» концепції й певного рівня самоповаги й самосприйняття[5]. Початковим етапом самосвідомості є самовизначення особистості, тобто знаходження нею певної позиції в різних сферах шлюбно-сімейної діяльності та вироблення планів на майбутнє. Перетворення ідеальної моделі шлюбно-сімейної соціалізації в реальну відбувається в ході самореалізації особистості, що задовольняє людину й схвалена соціально. Так досягається соціально – психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин.

Самоствердження є заключною ланкою самосвідомості особистості як досягнення суб'єктивної задоволеності результатом або процесом самореалізації в партнерстві, шлюбі, батьківстві. Для формування готовності до створення сім'ї нами визначений студентський вік. При виборі цього вікового періоду ми виходимо із закономірностей вікового та індивідуального розвитку людини. У радянській психолого-педагогічній науці були проведені фундаментальні дослідження, спрямовані на вивчення розвитку людини, розроблені основні його характеристики.

Дослідження Т.Буленко, В. Каблукова, В.Кравця, П.Кравчук, І. Панкова, Л. Панкової, Т.Руденко, К.Шпарке, а також отримані в результаті нашого дослідження спостереження дають підставу стверджувати, що до початку навчання у вищому навчальному закладі студентів складається стійке уявлення про світ і йде активний пошук шляхів самоствердження, способів самореалізації. Головні новоутворення юнацького віку: відкриття особистісного «Я», розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності і її властивостей, поява життєвого плану, установки на свідому побудову власного життя.

Вибір студентського віку для формування готовності до створення сім'ї зумовлений такими принципами: по-перше, завершення систематичного шкільного навчання є в той же час початком включення молодого людини в самостійне засвоєння всього різноманіття явищ навколишньої дійсності. І хоча навчання як елемент цієї дійсності як і раніше існує, воно вже має інший характер. По-друге, саме в цей віковий період здобувається той ступінь психічної, ідейної і громадянської зрілості, який дозволяє людині певною мірою бути здатною до самостійного трудового життя та іншої соціально значимої активної діяльності, і є надійною основою її подальшого розвитку. По-третє, як показує статистика, більше половини всіх шлюбів відбувається у віці від 20 до 25 років, більше третини – до 20 років. І тільки близько 20 % всіх шлюбів відбувається в інші вікові періоди [11].

Висновки. Грунтуючись на цих положеннях, ми вважаємо, що саме студентський вік, (17 – 22 роки), є тим періодом у процесі розвитку, коли людина дозріла, щоб навчитися конкретному – статево-рольовій поведінці в сім'ї. Ефективність процесу формування готовності студентів до створення сім'ї може бути забезпечена створенням у вищій школі таких соціально-педагогічних та психологічних умов за яких буде забезпечено дотримання гуманістичної парадигми освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєнко Т.Ф. Педагогічні проблеми молодшої сім'ї: Навчальний посібник. К. : ІЗИН, - 116с.
2. Буленко Т.В. Особливості формування психологічної готовності до сімейного життя у студентської молоді: Автореферат дис. на здобуття вченого ступеня канд. псих. наук. - к., 1995 - 24с.
3. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.- 1728 с.
4. Каблуков В.А. Проблемы студенческой семьи. - К., 1989.
5. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: Навчальний посібник у 2-х томах. - Тернопіль: ТДПУ, 1995.- 695с.
6. Краг Г. Психология развития. СПб., 2000. - 998 с.
7. Мудрик А.В. Социальная педагогика. Учебник для студентов пед. вузов / Под. ред. В.А.Сластенина. - М., 1999.-250 с.
8. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка. / Інститут системних досліджень освіти АПН України. Ін-т педагогіки . - К.: Освіта, 1994,- 64 с.
9. Психология самореализации личности: брачно-семейные отношения. - СПб. : Изд - во С.- Петерб. У н-та, 2000. - 292 с.
10. Френкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты. СПб.: изд. «Питер», 2003.- 651 с.
11. Шпарке Курт. Студенты. Становление личности. / Пер. с немецкого - М. : Прогресс, 1982.
12. <http://www.likar.info/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Антоніна Павлівна Карасевич – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української словесності та культури, проректор з виховної роботи та соціальних питань Національного університету державної податкової служби України.

Надійшла до друку 3.01.2013 р.